

การจัดการความขัดแย้งในชุมชนด้วยการไกล่เกลี่ย ภายใต้กรอบความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์*

A PROCESS FOR PROMOTING A HAPPY SOCIETY THROUGH RESTORATIVE JUSTICE VIA COMMUNITY-BASED MEDIATION

เกรียงศักดิ์ โชควรรกุล*, ชูเกียรติ ผลาผล

Kreangsak Chokwarakul*, Chukiart Phalapol

คณะศิลปศาสตร์และมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏชัยภูมิ ชัยภูมิ ประเทศไทย

Faculty of Liberal Arts and Humanities, Chaiyaphum Rajabhat University, Chaiyaphum, Thailand

*Corresponding author E-mail: Chukiart_101@hotmail.com

*Tel: 081-120-4170

บทคัดย่อ

บทความวิชาการนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อนำเสนอและอภิปรายแนวคิดเกี่ยวกับการจัดการความขัดแย้งในชุมชนโดยใช้กระบวนการไกล่เกลี่ยภายใต้กรอบความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ ซึ่งเป็นแนวทางที่ให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมของคู่กรณี การสื่อสารอย่างสร้างสรรค์ และการฟื้นฟูความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลและกลุ่มในชุมชน บทความอาศัยการทบทวนและสังเคราะห์เอกสารทางวิชาการทั้งในและต่างประเทศที่เกี่ยวข้องกับแนวคิดความขัดแย้ง การไกล่เกลี่ย และความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ เพื่ออธิบายหลักการ แนวคิดสำคัญ และกระบวนการดำเนินการในการจัดการข้อพิพาทในบริบททางสังคมที่มีความหลากหลาย การอภิปรายในบทความชี้ให้เห็นว่าการไกล่เกลี่ยภายใต้กรอบความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์มีความแตกต่างจากกระบวนการยุติธรรมเชิงจารีตที่มุ่งเน้นการตัดสินชี้ขาดและการบังคับใช้กฎหมาย โดยให้ความสำคัญกับการสร้างความเข้าใจร่วมกัน การยอมรับความเสียหายที่เกิดขึ้น และการแสวงหาทางออกร่วมกันของผู้มีส่วนได้เสีย นอกจากนี้ บทความยังสะท้อนให้เห็นถึงข้อจำกัดและความท้าทายของการนำแนวคิดดังกล่าวไปประยุกต์ใช้ในบริบทของชุมชน โดยเฉพาะประเด็นด้านความไม่สมดุลของอำนาจ ความแตกต่างทางสังคมและวัฒนธรรม รวมถึงความพร้อมของกลไกและผู้อำนวยการกระบวนการในระดับพื้นที่ อีกทั้งยังชี้ให้เห็นถึงความสำคัญของการสร้างความเข้าใจและการยอมรับแนวคิดความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ในระดับชุมชน เพื่อให้กระบวนการไกล่เกลี่ยสามารถดำเนินไปอย่างมีประสิทธิภาพและเป็นธรรม ผลการอภิปรายสรุปได้ว่าการไกล่เกลี่ยภายใต้กรอบความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์สามารถเป็นทางเลือกที่สำคัญในการลดความตึงเครียดของความขัดแย้ง ฟื้นฟูความสัมพันธ์ เสริมสร้างศักยภาพของชุมชน และสนับสนุนการอยู่ร่วมกันอย่างสันติและยั่งยืนในระยะยาว

คำสำคัญ: การจัดการความขัดแย้งในชุมชน, การไกล่เกลี่ยข้อพิพาท, ความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์

Abstract

This academic article aims to present and discuss the concept of community conflict management using mediation within the framework of restorative justice. This approach emphasizes the participation of conflicting parties, constructive communication, and the restoration of relationships between individuals and groups within the community. The article reviews and synthesizes relevant academic literature, both domestic and international, on conflict, mediation, and restorative justice to explain the principles, key concepts, and operational processes of dispute management in diverse social contexts. The discussion highlights how mediation within the framework of restorative justice differs from traditional justice processes, which focus on adjudication and law enforcement. Instead, it emphasizes building mutual understanding, acknowledging damages incurred, and seeking collaborative solutions among stakeholders. Furthermore, the article examines the limitations and challenges of applying this concept in community contexts, particularly in terms of power imbalances, social and cultural differences, and the availability of mechanisms and facilitators at the local level. It also highlights the importance of fostering understanding and acceptance of restorative justice at the community level to ensure effective and equitable mediation. In conclusion, mediation within the framework of restorative justice can be a significant alternative for reducing conflict tensions, restoring relationships, strengthening community capacity, and promoting peaceful and sustainable coexistence in the long term.

Keywords: Community Conflict Management, Mediation, Restorative Justice

บทนำ

ความขัดแย้งเป็นปรากฏการณ์ทางสังคมที่เกิดขึ้นควบคู่กับการดำรงอยู่ของมนุษย์ในทุกระดับ ตั้งแต่ระดับบุคคล ครอบครัว ไปจนถึงระดับชุมชนและสังคมโดยรวม โดยเฉพาะในระดับชุมชน ความขัดแย้งมักมีความซับซ้อนมากกว่าความขัดแย้งในระดับอื่น เนื่องจากเกี่ยวข้องกับความสัมพันธ์ที่ต่อเนื่องยาวนาน ความใกล้ชิดทางสังคม ความแตกต่างด้านผลประโยชน์ ค่านิยม วัฒนธรรม รวมถึงโครงสร้างอำนาจและบทบาททางสังคมของสมาชิกในชุมชน หากความขัดแย้งดังกล่าวไม่ได้รับการจัดการอย่างเหมาะสม อาจนำไปสู่ความตึงเครียด การแตกแยก และการบั่นทอนความร่วมมือซึ่งเป็นฐานสำคัญของการพัฒนาชุมชนในระยะยาว

การจัดการความขัดแย้งในชุมชนไทยโดยทั่วไปมักดำเนินการผ่านกลไกที่มีลักษณะไม่เป็นทางการควบคู่กับกลไกเชิงอำนาจ ทั้งการไกล่เกลี่ยโดยผู้นำชุมชน บุคคลที่ได้รับความเคารพนับถือในพื้นที่ หรือการประสานหน่วยงานของรัฐให้เข้ามามีบทบาทในการตัดสินข้อพิพาท แนวทางดังกล่าวสะท้อนโครงสร้างสังคมที่ให้ความสำคัญกับบทบาทผู้นำ ความสัมพันธ์ส่วนบุคคล และระบบอุปถัมภ์ ซึ่งสามารถช่วยคลี่คลายสถานการณ์เฉพาะหน้าได้ในระดับหนึ่ง อย่างไรก็ตาม วิธีการที่มุ่งเน้นการหาข้อยุติหรือการชี้ขาดว่าใครถูกหรือผิด มักให้ความสำคัญกับผลลัพธ์เชิงรูปธรรมมากกว่าการทำความเข้าใจสาเหตุเชิงลึกของความขัดแย้ง ไม่ว่าจะเป็นความแตกต่าง

ด้านผลประโยชน์ ค่านิยม ความเชื่อ หรือบริบททางสังคมวัฒนธรรมที่ซับซ้อน ส่งผลให้ความขัดแย้งจำนวนไม่น้อยถูกระงับเพียงชั่วคราว โดยยังคงมีความรู้สึกคับข้องใจหรือความไม่ไว้วางใจหลงเหลืออยู่ และมีแนวโน้มกลับมาเกิดซ้ำในรูปแบบที่รุนแรงหรือซับซ้อนยิ่งขึ้น (กอบกุล วิศิษฐ์สรศักดิ์, 2560) ลักษณะของสังคมไทยมีความสัมพันธ์แบบเครือญาติ มีการพึ่งพาอาศัยกัน และการอยู่ร่วมกันในพื้นที่เดียวกันอย่างต่อเนื่อง ความขัดแย้งที่เกิดขึ้นจึงมีได้กระทบเฉพาะคู่กรณี หากแต่ส่งผลต่อบรรยากาศทางสังคม ความไม่ไว้วางใจ และความสามัคคีของสมาชิกในชุมชนโดยรวม โดยเฉพาะในชุมชนที่มีความหลากหลายทางวัฒนธรรม ศาสนา หรือกลุ่มชาติพันธุ์ ความแตกต่างที่หลากหลายยิ่งเพิ่มความซับซ้อนของปัญหา หากกระบวนการจัดการขาดความละเอียดอ่อนต่อบริบทดังกล่าว อาจนำไปสู่ความรู้สึกไม่เป็นธรรม การแบ่งฝ่าย หรือการตอกย้ำความแตกต่างทางอัตลักษณ์ ซึ่งบั่นทอนเสถียรภาพของชุมชนในระยะยาว (สมภพ ระวังทุกข์ และสุกิจ ชัยมุสิก, 2567) การจัดการความขัดแย้งในระดับชุมชนจึงจำเป็นต้องปรับมุมมองจากการใช้อำนาจหรือการตัดสินแบบชี้ขาด ไปสู่กระบวนการที่ให้ความสำคัญกับการสื่อสาร การมีส่วนร่วม และการสร้างความเข้าใจร่วมกัน การเปิดพื้นที่ให้คู่กรณีได้แลกเปลี่ยนมุมมอง รับฟังเหตุผลของกันและกัน และร่วมกันค้นหาทางออกที่เหมาะสมกับบริบทของชุมชน ช่วยลดความตึงเครียดและส่งเสริมความรู้สึกเป็นเจ้าของกระบวนการแก้ไขปัญหา กระบวนการดังกล่าวไม่เพียงมุ่งหวังการยุติข้อพิพาทในระยะสั้น แต่ยังมุ่งฟื้นฟูความสัมพันธ์และสร้างเงื่อนไขของการอยู่ร่วมกันอย่างสันติในระยะยาว อีกทั้งบทบาทของผู้นำชุมชนจึงมีความสำคัญอย่างยิ่งในฐานะผู้ประสานผลประโยชน์ อำนวยความสะดวกในการสื่อสาร และสร้างบรรยากาศที่เอื้อต่อความไว้วางใจ ผู้นำที่มีทักษะในการรับฟัง เข้าใจพลวัตของอำนาจ และสามารถบริหารความแตกต่างของสมาชิกในชุมชนได้อย่างเหมาะสม จะช่วยให้กระบวนการจัดการความขัดแย้งมีความชอบธรรมและได้รับการยอมรับมากขึ้น ในทางกลับกัน หากกระบวนการขาดความโปร่งใสหรือไม่เปิดโอกาสให้ทุกฝ่ายมีส่วนร่วมอย่างเท่าเทียม อาจก่อให้เกิดความรู้สึกถูกกีดกันและทำให้ความขัดแย้งยิ่งทวีความรุนแรง (พีระยุทธ ศิลลาพรหม, 2566)

การไกล่เกลี่ยเป็นกลไกสำคัญที่เปิดพื้นที่ให้คู่กรณีได้สื่อสารและร่วมกันแสวงหาทางออกของความขัดแย้งอย่างไรก็ตาม หากขาดกรอบแนวคิดที่ชัดเจน กระบวนการดังกล่าวอาจจำกัดอยู่เพียงการประนีประนอมเพื่อยุติข้อพิพาทเฉพาะหน้า โดยไม่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงเชิงความสัมพันธ์ในระยะยาว แนวคิดความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์จึงมีบทบาทสำคัญในการขยายความหมายของการจัดการความขัดแย้งให้ลึกซึ้งยิ่งขึ้น ผ่านการเน้นการฟื้นฟูความเสียหาย การมีส่วนร่วมอย่างแท้จริง และความรับผิดชอบร่วมกันของผู้เกี่ยวข้อง การบูรณาการการไกล่เกลี่ยเข้ากับกรอบความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ช่วยยกระดับกระบวนการจากเทคนิคการยุติข้อพิพาทไปสู่กระบวนการที่มุ่งสร้างความเข้าใจ ความไว้วางใจ และการอยู่ร่วมกันอย่างสันติในระดับชุมชน บทความนี้จึงเสนอกรอบความคิดเชิงบูรณาการเพื่อใช้เป็นฐานในการศึกษาและพัฒนาศักยภาพความรู้ด้านการจัดการความขัดแย้งในชุมชนอย่างลุ่มลึกและสอดคล้องกับบริบททางสังคม

แนวคิดเกี่ยวกับความขัดแย้งในชุมชน

ความขัดแย้งเป็นปรากฏการณ์ทางสังคมที่ได้รับการอธิบายและตีความจากนักวิชาการในหลากหลายสาขาวิชา โดยทั่วไปความขัดแย้งหมายถึงสถานการณ์ที่บุคคลหรือกลุ่มบุคคลมีเป้าหมาย ผลประโยชน์ ค่านิยม หรือการรับรู้ที่แตกต่างกันจนไม่สามารถดำเนินไปในทิศทางเดียวกันได้ ความแตกต่างดังกล่าวมิได้เป็นสิ่งผิดปกติในสังคม

หากแต่เป็นส่วนหนึ่งของพลวัตทางสังคมที่เกิดขึ้นจากความหลากหลายของมนุษย์ อย่างไรก็ตาม ระดับความรุนแรงและผลกระทบของความขัดแย้งย่อมแตกต่างกันไปตามบริบทของสังคมและวิธีการจัดการที่นำมาใช้ เมื่อพิจารณาในระดับชุมชน ความขัดแย้งมีลักษณะเฉพาะที่แตกต่างจากความขัดแย้งในระดับบุคคลหรือระดับองค์กร เนื่องจากชุมชนเป็นพื้นที่ทางสังคมที่สมาชิกมีความสัมพันธ์ใกล้ชิด มีปฏิสัมพันธ์กันอย่างต่อเนื่อง และมีประวัติความสัมพันธ์ร่วมกันในระยะยาว ความขัดแย้งในชุมชนจึงไม่ได้จำกัดอยู่เพียงข้อขัดแย้งเฉพาะเหตุการณ์ แต่เชื่อมโยงกับประสบการณ์ในอดีต ความทรงจำร่วม และความคาดหวังต่อการอยู่ร่วมกันในอนาคต ความสัมพันธ์ที่ต่อเนื่องดังกล่าวทำให้คู่กรณีไม่สามารถแยกตัวออกจากกันได้ง่ายเหมือนในบริบทขององค์กรหรือธุรกิจ สมาชิกในชุมชนยังคงต้องดำรงชีวิตร่วมกันในพื้นที่เดียวกันต่อไป ดังนั้น หากความขัดแย้งไม่ได้รับการจัดการอย่างเหมาะสมอาจนำไปสู่ความไม่ไว้วางใจ การแบ่งกลุ่ม หรือการลดระดับความร่วมมือในชุมชนได้ (อุสมาน หวังสนิ และคณะ, 2565)

ความขัดแย้งในชุมชนมักเกิดจากหลายปัจจัยร่วมกัน ทั้งปัจจัยด้านผลประโยชน์ เช่น การใช้ทรัพยากร การจัดสรรที่ดิน หรือผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจ ปัจจัยด้านค่านิยมและวัฒนธรรม เช่น ความเชื่อ ประเพณี หรือบรรทัดฐานทางสังคม รวมถึงปัจจัยด้านโครงสร้าง เช่น ความไม่เท่าเทียมด้านอำนาจ บทบาททางสังคม และการเข้าถึงทรัพยากรหรือกระบวนการตัดสินใจ ความขัดแย้งในชุมชนจึงไม่สามารถอธิบายได้ด้วยสาเหตุเพียงมิติเดียว หากแต่ต้องพิจารณาในลักษณะเชิงระบบที่เชื่อมโยงหลายมิติพร้อมกัน ลักษณะสำคัญอีกประการหนึ่งของความขัดแย้งในชุมชน คือ ความต่อเนื่องของความสัมพันธ์ระหว่างคู่กรณี แม้ความขัดแย้งจะคลี่คลายไปแล้ว สมาชิกในชุมชนยังคงต้องพบปะ พึ่งพา และดำรงชีวิตร่วมกันต่อไป ความขัดแย้งที่ไม่ได้รับการจัดการอย่างเหมาะสมจึงอาจทิ้งร่องรอยของความไม่ไว้วางใจ ความคับข้องใจ หรือความรู้สึกไม่เป็นธรรม ซึ่งสามารถสะสมและปะทุขึ้นอีกครั้งในอนาคตได้ (คมสันต์ กำประทุม และกฤษฎวรรณ โฉ่วชรินทร์, 2564)

นอกจากนี้ ความขัดแย้งในชุมชนยังมีลักษณะของการเกี่ยวข้องกับบุคคลหลายฝ่าย ไม่จำกัดเพียงคู่กรณีโดยตรง แต่รวมถึงผู้นำชุมชน กลุ่มทางสังคม และสมาชิกอื่น ๆ ที่อาจได้รับผลกระทบทั้งทางตรงและทางอ้อม ความขัดแย้งจึงมีแนวโน้มที่จะขยายวงกว้างและส่งผลกระทบต่อบรรยากาศโดยรวมของชุมชน หากไม่มีพื้นที่หรือกลไกที่เอื้อต่อการสื่อสารและการทำความเข้าใจร่วมกัน ความขัดแย้งอาจนำไปสู่การแบ่งฝ่าย การสร้างอคติ และการบั่นทอนทุนทางสังคมของชุมชนในระยะยาว ผลกระทบของความขัดแย้งในชุมชนจึงสามารถปรากฏได้ในหลายมิติ ทั้งด้านความสัมพันธ์ทางสังคม การใช้ทรัพยากรร่วมกัน การพัฒนาชุมชน และคุณภาพชีวิตของประชาชนในพื้นที่ ในมุมมองเชิงแนวคิด ความขัดแย้งในชุมชนมิได้เป็นเพียงปัญหาที่ต้องหลีกเลี่ยงหรือกำจัดออกไป หากแต่สามารถมองได้ว่าเป็นกระบวนการทางสังคมที่สะท้อนความเปลี่ยนแปลง ความต้องการ และความหลากหลายของสมาชิกในชุมชน การจัดการความขัดแย้งจึงควรมุ่งไปที่การทำความเข้าใจรากเหง้าของปัญหา การเปิดพื้นที่ให้เกิดการสื่อสารอย่างสร้างสรรค์ และการแสวงหาทางออกร่วมกัน มากกว่าการตัดสินใจผูกมัดหรือการใช้อำนาจเข้าควบคุมสถานการณ์ (กอบกุล วิศิษฐ์สรศักดิ์, 2560)

การสื่อสารอย่างสร้างสรรค์เป็นกลไกสำคัญในการจัดการความขัดแย้งในชุมชน เนื่องจากช่วยเปิดพื้นที่ให้สมาชิกในชุมชนสามารถแลกเปลี่ยนความคิดเห็น รับฟังมุมมองที่แตกต่าง และสร้างความเข้าใจร่วมกัน การสื่อสารที่เปิดกว้างและเคารพความคิดเห็นของผู้อื่นสามารถลดความเข้าใจผิดและเพิ่มระดับความไว้วางใจระหว่างสมาชิกในชุมชน ส่งผลให้เกิดฉันทามติและการตัดสินใจร่วมกัน อันเป็นพื้นฐานของการจัดการความขัดแย้งอย่างสันติและยั่งยืน

ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดการเจรจาแบบมุ่งเน้นผลประโยชน์ที่เน้นการค้นหาคำความต้องการที่แท้จริงของแต่ละฝ่าย แทนการยึดติดกับจุดยืน แนวคิดดังกล่าวช่วยเปิดโอกาสให้เกิดการเจรจาที่สร้างสรรค์และนำไปสู่ข้อตกลงที่ทุกฝ่ายยอมรับได้ (Fisher, R. et al., 2011) ขณะเดียวกัน กระบวนการไกล่เกลี่ยโดยบุคคลที่สามซึ่งเป็นกลางสามารถช่วยลดความตึงเครียดของความขัดแย้ง และสนับสนุนการสื่อสารระหว่างคู่กรณี โดยเฉพาะในบริบทของชุมชนที่สมาชิกยังคงต้องดำรงความสัมพันธ์ร่วมกันในระยะยาว (Moore, C. W., 2014) นอกจากนี้ ยังมีความเกี่ยวข้องกับแนวคิดการสื่อสารอย่างไม่ใช่ความรุนแรง ซึ่งเน้นการรับฟังอย่างตั้งใจ การเข้าใจความรู้สึกของผู้อื่น และการสื่อสารความต้องการอย่างสร้างสรรค์ แนวคิดดังกล่าวช่วยลดความเข้าใจผิดและส่งเสริมความไว้วางใจระหว่างสมาชิกในชุมชน อันเอื้อต่อการแสวงหาทางออกร่วมกันอย่างสันติ (Rosenberg, M. B., 2015) ดังนั้น เมื่อพิจารณาพร้อมกับการมีส่วนร่วมของประชาชน จะเห็นได้ว่าการจัดการความขัดแย้งในชุมชนจะเกิดผลอย่างเป็นรูปธรรมก็ต่อเมื่อสมาชิกในชุมชนมีบทบาทพร้อมในกระบวนการวิเคราะห์ปัญหา การตัดสินใจ และการกำหนดแนวทางแก้ไขร่วมกัน การยกระดับการมีส่วนร่วมดังกล่าวช่วยเสริมสร้างศักยภาพของชุมชนให้สามารถบริหารจัดการความขัดแย้งได้ด้วยตนเองอย่างเป็นระบบ และนำไปสู่การฟื้นฟูความสัมพันธ์ ความไว้วางใจ และความเข้มแข็งของชุมชนในระยะยาว (นิธิตา สิริพงศ์ทักษิณ, 2561)

แนวคิดการจัดการความขัดแย้ง

การจัดการความขัดแย้งเป็นกระบวนการทางสังคมที่มุ่งลดผลกระทบเชิงลบของความขัดแย้งและส่งเสริมผลลัพธ์เชิงสร้างสรรค์ โดยมีได้มีเป้าหมายเพียงการยุติข้อพิพาทเท่านั้น หากแต่ครอบคลุมถึงการทำความเข้าใจสาเหตุของปัญหา การจัดการความสัมพันธ์ระหว่างคู่กรณี และการกำหนดแนวทางในการอยู่ร่วมกันของผู้เกี่ยวข้อง แนวคิดการจัดการความขัดแย้งจึงให้ความสำคัญกับทั้งมิติของกระบวนการและผลลัพธ์ ซึ่งแตกต่างจากแนวทางแก้ไขปัญหแบบเฉพาะหน้าหรือการตัดสินชี้ขาดที่มักมุ่งเน้นเพียงผลลัพธ์ในเชิงรูปธรรม (Deutsch, M. et al., 2011)

นักวิชาการด้านความขัดแย้งได้เสนอว่าการจัดการความขัดแย้งสามารถจำแนกออกได้หลายรูปแบบ โดยทั่วไปสามารถแบ่งได้เป็น 3 แนวทางสำคัญ ได้แก่ การจัดการความขัดแย้งโดยใช้อำนาจหรือกฎหมาย การจัดการความขัดแย้งโดยการประนีประนอม และการจัดการความขัดแย้งแบบมีส่วนร่วม มีรายละเอียด ดังนี้

1. การจัดการความขัดแย้งโดยใช้อำนาจหรือกฎหมาย ซึ่งอาศัยกลไกทางกฎหมาย กฎระเบียบ หรืออำนาจของผู้มีสถานะเหนือกว่าในการตัดสินข้อพิพาท แนวทางดังกล่าวสามารถยุติข้อพิพาทได้อย่างรวดเร็วและมีความชัดเจนในเชิงรูปธรรม อย่างไรก็ตาม การใช้กลไกดังกล่าวมักมุ่งเน้นการควบคุมสถานการณ์มากกว่าการแก้ไขรากเหง้าของปัญหา จึงอาจไม่สามารถตอบสนองต่อความรู้สึก ความต้องการ หรือความสัมพันธ์ระหว่างคู่กรณีได้อย่างเพียงพอ ส่งผลให้ความขัดแย้งอาจถูกระงับเพียงชั่วคราวโดยยังคงมีความค้างคาในเชิงความสัมพันธ์ (Rahim, M. A., 2002)

2. การจัดการความขัดแย้งโดยการประนีประนอม ซึ่งเน้นการลดความตึงเครียดของสถานการณ์ผ่านการปรับลดข้อเรียกร้องของแต่ละฝ่ายเพื่อให้สามารถหาข้อตกลงร่วมกันได้ แนวทางดังกล่าวช่วยให้ความขัดแย้งสามารถคลี่คลายลงในระยะสั้น อย่างไรก็ตาม ในบางกรณีการประนีประนอมอาจยังไม่สามารถแก้ไขปัญหาเชิงโครงสร้างหรือความไม่สมดุลของอำนาจที่เป็นสาเหตุของความขัดแย้งได้อย่างแท้จริง (Thomas, K. W. & Kilmann, R. H., 1976)

3. การจัดการความขัดแย้งแบบมีส่วนร่วม ซึ่งเปิดโอกาสให้ผู้เกี่ยวข้องทุกฝ่ายมีบทบาทในการสื่อสาร แลกเปลี่ยนความคิดเห็น และร่วมกันกำหนดแนวทางการจัดการความขัดแย้ง แนวทางนี้ให้ความสำคัญกับ กระบวนการสร้างความเข้าใจร่วมกัน การฟื้นฟูความสัมพันธ์ และการสร้างข้อตกลงที่ทุกฝ่ายสามารถยอมรับได้ ซึ่งสอดคล้องกับบริบทของชุมชนที่สมาชิกมีความสัมพันธ์ทางสังคมอย่างต่อเนื่องและต้องดำรงชีวิตร่วมกัน ในระยะยาว (Lederach, J. P., 2003)

เมื่อพิจารณาในบริบทของการจัดการความขัดแย้งในชุมชนที่ผ่านมา พบว่า กระบวนการจัดการความขัดแย้ง มักดำเนินการผ่านกลไกทางสังคม เช่น การไกล่เกลี่ยโดยผู้นำชุมชน ผู้ใหญ่บ้าน ผู้นำศาสนา หรือเวทีประชาคม หมู่บ้าน ซึ่งทำหน้าที่เป็นพื้นที่กลางในการเปิดโอกาสให้คู่กรณีได้สื่อสารและแลกเปลี่ยนความคิดเห็น ตัวอย่างเช่น ความขัดแย้งเกี่ยวกับการใช้ทรัพยากรธรรมชาติหรือการใช้ที่ดินในหลายพื้นที่ของประเทศไทย มักมีการจัดเวที ประชาคมหมู่บ้านเพื่อเปิดโอกาสให้ประชาชนทุกฝ่ายได้สะท้อนความคิดเห็นและร่วมกันกำหนดแนวทางแก้ไข ปัญหา กระบวนการดังกล่าวสะท้อนลักษณะของการจัดการความขัดแย้งแบบไม่เป็นทางการที่อาศัยความไว้วางใจ และความสัมพันธ์ทางสังคมของสมาชิกในชุมชนเป็นพื้นฐาน (นงลักษณ์ ยอดมงคล และคณะ, 2565) นอกจากนี้ กระบวนการจัดการความขัดแย้งดังกล่าวยังสามารถนำการสื่อสารอย่างสร้างสรรค์ถือเป็นองค์ประกอบสำคัญที่ช่วยให้ กระบวนการแก้ไขปัญหาดำเนินไปอย่างมีประสิทธิภาพ การสื่อสารอย่างสร้างสรรค์หมายถึงการสื่อสารที่เปิดกว้าง เคารพความคิดเห็นของผู้อื่น และมุ่งสร้างความเข้าใจร่วมกันมากกว่าการโต้แย้งเพื่อเอาชนะ การสื่อสารในลักษณะ ดังกล่าวช่วยลดความเข้าใจผิด เพิ่มความไว้วางใจระหว่างสมาชิกในชุมชน และเอื้อต่อการแสวงหาทางออกของ ปัญหาร่วมกัน (Fisher, R. et al., 2011) ซึ่งสอดคล้องกับ แนวคิดการสื่อสารอย่างไม่ใช่ความรุนแรงที่เน้นบทบาท ของการรับฟังอย่างตั้งใจ การเข้าใจความรู้สึกของผู้อื่น และการสื่อสารความต้องการอย่างสร้างสรรค์ แนวคิดดังกล่าว ช่วยลดความเข้าใจผิดระหว่างบุคคล และส่งเสริมให้คู่กรณีสามารถมองเห็นมุมมองของกันและกันได้อย่างลึกซึ้ง มากขึ้น ซึ่งมีบทบาทสำคัญในการสร้างความไว้วางใจและการฟื้นฟูความสัมพันธ์ภายในชุมชน

ผู้นำชุมชนและภาคประชาชนจึงมีบทบาทสำคัญในการขับเคลื่อนกระบวนการจัดการความขัดแย้งแบบ มีส่วนร่วม โดยผู้นำชุมชนทำหน้าที่เป็นกลไกกลางในการประสานความร่วมมือ สร้างความเข้าใจร่วม และเชื่อมโยง ความคิดเห็นที่หลากหลายของสมาชิกในชุมชนเข้าสู่กระบวนการตัดสินใจ ขณะเดียวกัน ภาคประชาชนในฐานะ ผู้ได้รับผลกระทบโดยตรงจากความขัดแย้งมีบทบาทในการสะท้อนปัญหา ความต้องการ และข้อเสนอเชิงทางออก จากมุมมองของผู้ปฏิบัติจริง การเปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมอย่างแท้จริงจึงช่วยเพิ่มความชอบธรรมของ กระบวนการจัดการความขัดแย้ง และลดความรู้สึกถูกกีดกันหรือถูกกำหนดจากภายนอก

ดังนั้น แนวคิดการจัดการความขัดแย้งสามารถจำแนกได้หลายรูปแบบ ได้แก่ การใช้อำนาจหรือกฎหมาย การประนีประนอม และการจัดการความขัดแย้งแบบมีส่วนร่วม โดยเฉพาะในบริบทของชุมชนซึ่งสมาชิกยังคงต้อง ดำรงความสัมพันธ์ร่วมกันในระยะยาว แนวทางที่เน้นการมีส่วนร่วมและการสื่อสารระหว่างคู่กรณีจึงมีบทบาทสำคัญ ในการสร้างความเข้าใจร่วมกัน ฟื้นฟูความสัมพันธ์ และนำไปสู่ข้อตกลงที่ทุกฝ่ายสามารถยอมรับได้ กระบวนการ ดังกล่าวมักดำเนินการผ่านกลไกทางสังคม เช่น การไกล่เกลี่ยโดยผู้นำชุมชนหรือเวทีประชาคม ซึ่งเปิดพื้นที่ให้ สมาชิกในชุมชนได้แลกเปลี่ยนความคิดเห็นและร่วมกันกำหนดแนวทางแก้ไขปัญหา โดยนักวิชาการด้านความขัดแย้ง

จึงเสนอว่าการจัดการความขัดแย้งควรเปลี่ยนจุดเน้นจากการควบคุมหรือระงับความขัดแย้งเพียงอย่างเดียว ไปสู่การใช้ความขัดแย้งเป็นโอกาสในการเรียนรู้ พัฒนาความสัมพันธ์ และเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน การส่งเสริมการมีส่วนร่วมและการสื่อสารอย่างสร้างสรรค์จึงเป็นกลไกสำคัญที่ช่วยให้ชุมชนสามารถจัดการความขัดแย้งได้อย่างสันติ และนำไปสู่การอยู่ร่วมกันอย่างยั่งยืนในระยะยาว ซึ่งเป็นพื้นฐานสำคัญสำหรับการวิเคราะห์โลกและแนวทางการจัดการความขัดแย้งในบริบทของชุมชนในส่วนถัดไปของการศึกษา

การไกล่เกลี่ยข้อพิพาทในชุมชน

การไกล่เกลี่ยข้อพิพาทเป็นกระบวนการจัดการความขัดแย้งที่มุ่งเน้นการมีส่วนร่วมของคู่กรณี โดยอาศัยบุคคลกลางซึ่งไม่มีอำนาจในการตัดสินชี้ขาด แต่ทำหน้าที่อำนวยความสะดวกในการสื่อสาร การทำความเข้าใจ และการแสวงหาทางออกของความขัดแย้งร่วมกัน กระบวนการไกล่เกลี่ยมีลักษณะสำคัญ คือ ความสมัครใจ ความเป็นกลาง และการเคารพการตัดสินใจของคู่กรณี แนวทางดังกล่าวแตกต่างจากกระบวนการยุติข้อพิพาทเชิงอำนาจซึ่งมักเน้นการตัดสินจากภายนอกมากกว่าการมีส่วนร่วมของผู้เกี่ยวข้อง ในบริบทของชุมชน การไกล่เกลี่ยข้อพิพาทมีบทบาทสำคัญเนื่องจากความขัดแย้งที่เกิดขึ้นมักเกี่ยวข้องกับความสัมพันธ์ที่ต่อเนื่องและซับซ้อน สมาชิกในชุมชนไม่ได้เป็นเพียงคู่กรณีในข้อพิพาทเท่านั้น หากแต่ยังมีบทบาททางสังคมอื่น ๆ ที่เชื่อมโยงกัน เช่น การเป็นเพื่อนบ้าน ญาติ หรือผู้ร่วมกิจกรรมในชุมชนเดียวกัน การไกล่เกลี่ยจึงทำหน้าที่เป็นพื้นที่กลางที่เอื้อต่อการสื่อสารอย่างปลอดภัย ลดความตึงเครียด และเปิดโอกาสให้คู่กรณีได้แสดงความรู้สึก ความต้องการ และมุมมองของตนอย่างสร้างสรรค์

หลักการสำคัญของการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทในชุมชน ได้แก่ ความสมัครใจของคู่กรณีในการเข้าร่วมกระบวนการ ความเป็นกลางและความน่าเชื่อถือของผู้ไกล่เกลี่ย การรักษาความลับ และการเคารพศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของผู้เกี่ยวข้อง หลักการเหล่านี้มีบทบาทสำคัญในการสร้างความไว้วางใจ ซึ่งเป็นเงื่อนไขพื้นฐานของการสื่อสารอย่างเปิดเผยและการแสวงหาทางออกที่ทุกฝ่ายสามารถยอมรับได้ โดยเฉพาะในชุมชนที่ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลมีความใกล้ชิดและยาวนาน ผู้ไกล่เกลี่ยในบริบทชุมชนมักมีบทบาทมากกว่าการเป็นเพียงบุคคลกลางที่อำนวยความสะดวกในกระบวนการเท่านั้น แต่ยังทำหน้าที่เชื่อมโยงความเข้าใจระหว่างคู่กรณีและบริบททางสังคมของชุมชน ผู้ไกล่เกลี่ยอาจเป็นผู้นำชุมชน ผู้ทรงคุณวุฒิ หรือบุคคลที่ได้รับการยอมรับจากสมาชิกในชุมชน ซึ่งมีความเข้าใจในวัฒนธรรม บรรทัดฐาน และความสัมพันธ์ทางสังคมในพื้นที่ บทบาทดังกล่าวช่วยให้กระบวนการไกล่เกลี่ยมีความยืดหยุ่นและสอดคล้องกับบริบทมากยิ่งขึ้น แม้ว่าการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทในชุมชนจะมีจุดแข็งในด้านการฟื้นฟูความสัมพันธ์และการมีส่วนร่วมของคู่กรณี แต่กระบวนการดังกล่าวก็มีข้อจำกัดที่ควรพิจารณา เช่น ความไม่สมดุลของอำนาจระหว่างคู่กรณี การขาดทักษะหรือความเป็นกลางของผู้ไกล่เกลี่ย และแรงกดดันทางสังคมที่อาจส่งผลต่อความสมัครใจของผู้เข้าร่วม หากไม่ตระหนักถึงข้อจำกัดเหล่านี้ การไกล่เกลี่ยอาจกลายเป็นกระบวนการที่สร้างความไม่เป็นธรรมซ้ำซ้อนแทนที่จะช่วยคลี่คลายความขัดแย้ง (เกรียงศักดิ์ เทียมเจริญวรรณ และพิพัฒน์ วิถี, 2565)

ข้อจำกัดและความท้าทายของการไกล่เกลี่ยเชิงสมานฉันท์ในชุมชน แม้ว่าการไกล่เกลี่ยภายใต้กรอบความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์จะมีศักยภาพในการฟื้นฟูความสัมพันธ์ ลดความตึงเครียด และสร้างความเข้าใจร่วมกันในชุมชน อย่างไรก็ตาม กระบวนการดังกล่าวยังเผชิญกับข้อจำกัดและความท้าทายหลายประการ

โดยเฉพาะในบริบทของชุมชนที่มีความไม่สมดุลของอำนาจ ความสัมพันธ์เชิงอุปถัมภ์ หรือบรรทัดฐานทางสังคม และวัฒนธรรมที่ส่งผลต่อเสรีภาพในการแสดงความคิดเห็นของคู่กรณี สภาพแวดล้อมดังกล่าวอาจทำให้บางฝ่ายไม่กล้าแสดงความคิดเห็นหรือไม่สามารถต่อรองได้อย่างเท่าเทียม ส่งผลให้กระบวนการไกล่เกลี่ยไม่สามารถสะท้อนความต้องการที่แท้จริงของทุกฝ่ายได้อย่างครบถ้วน นอกจากนี้ หากผู้ไกล่เกลี่ยขาดความเข้าใจเชิงลึกเกี่ยวกับบริบททางสังคม โครงสร้างความสัมพันธ์ และวัฒนธรรมของชุมชน กระบวนการไกล่เกลี่ยอาจกลายเป็นเพียงกลไกในการยุติข้อพิพาทในเชิงรูปธรรมเท่านั้น โดยไม่สามารถนำไปสู่การฟื้นฟูความสัมพันธ์ การสร้างความไว้วางใจ หรือการเปลี่ยนแปลงเชิงโครงสร้างในระยะยาวได้อย่างแท้จริง ดังนั้น การพัฒนาศักยภาพของผู้ไกล่เกลี่ยและการตระหนักถึงพลวัตของอำนาจในชุมชนจึงเป็นเงื่อนไขสำคัญต่อความสำเร็จของการไกล่เกลี่ยเชิงสมานฉันท์ในระดับพื้นที่ (คมสันต์ กำประทุม และกฤษฎวรรณ โล้วชรินทร์, 2564)

ด้วยเหตุนี้ การไกล่เกลี่ยข้อพิพาทในชุมชนจึงจำเป็นต้องดำเนินไปภายใต้กรอบแนวคิดที่ให้ความสำคัญกับความเป็นธรรม ความเท่าเทียม และการเคารพศักดิ์ศรีของผู้เกี่ยวข้อง แนวคิดความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์จึงเข้ามามีบทบาทสำคัญในการอธิบายและกำหนดทิศทางของการไกล่เกลี่ยในชุมชน โดยช่วยขยายเป้าหมายของกระบวนการจากการยุติข้อพิพาทไปสู่การฟื้นฟูความสัมพันธ์ การสร้างความรับผิดชอบร่วมกัน และการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนในระยะยาว

ความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์

ความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์เป็นแนวคิดด้านความยุติธรรมที่พัฒนาขึ้นเพื่อตอบสนองต่อข้อจำกัดของกระบวนการยุติธรรมเชิงลงโทษซึ่งมุ่งเน้นการตัดสินชี้ผิดถูกและการกำหนดบทลงโทษเป็นหลัก แนวคิดดังกล่าวเสนอการเปลี่ยนกรอบการมองความขัดแย้งและการละเมิดกฎหมายจากการเป็นการกระทำที่ต้องได้รับการลงโทษไปสู่การเป็นสถานการณ์ที่ก่อให้เกิดความเสียหายต่อบุคคล ความสัมพันธ์ และชุมชน ซึ่งจำเป็นต้องได้รับการฟื้นฟูอย่างเหมาะสม ความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์จึงให้ความสำคัญกับการเยียวยาความเสียหาย การฟื้นฟูความสัมพันธ์ และการสร้างความรับผิดชอบร่วมกันของผู้เกี่ยวข้อง

แนวคิดความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ตั้งอยู่บนหลักการสำคัญหลายประการ ได้แก่ การมีส่วนร่วมของผู้เกี่ยวข้อง การเคารพศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ การรับผิดชอบต่อผลกระทบของการกระทำ และการฟื้นฟูความสัมพันธ์ หลักการเหล่านี้สะท้อนการมองความยุติธรรมในฐานะกระบวนการทางสังคม มากกว่าการเป็นเพียงกลไกทางกฎหมาย หรือการใช้อำนาจในการตัดสิน แนวคิดดังกล่าวเปิดโอกาสให้ผู้ที่ได้รับผลกระทบจากความขัดแย้งหรือการกระทำที่ก่อให้เกิดความเสียหายได้มีเสียง มีบทบาท และมีส่วนร่วมในการกำหนดแนวทางการแก้ไขปัญหา เมื่อเปรียบเทียบกับความยุติธรรมเชิงลงโทษซึ่งเน้นการกล่าวโทษและการกำหนดโทษแก่ผู้กระทำผิด ความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ให้ความสำคัญกับการทำความเข้าใจผลกระทบของการกระทำต่อผู้อื่นและต่อชุมชนในภาพรวม แนวคิดนี้มิได้ปฏิเสธความรับผิดชอบของผู้กระทำ หากแต่เน้นให้ความสำคัญกับนั้นถูกแสดงออกผ่านการยอมรับ การเยียวยา และการมีส่วนร่วมในการฟื้นฟูความสัมพันธ์ ความแตกต่างดังกล่าวทำให้ความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์มีศักยภาพในการลดความตึงเครียดและป้องกันการเกิดความขัดแย้งซ้ำในระยะยาว อีกทั้ง ความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์มีความสอดคล้องกับลักษณะทางสังคมและวัฒนธรรมที่ให้ความสำคัญกับความสัมพันธ์ การพึ่งพาอาศัยกัน และการอยู่ร่วมกันอย่างต่อเนื่อง

ชุมชนมิได้เป็นเพียงพื้นที่ทางกายภาพ แต่เป็นเครือข่ายความสัมพันธ์ที่สมาชิกมีบทบาทและความผูกพันต่อกัน ความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในชุมชนจึงส่งผลกระทบในวงกว้าง และไม่อาจแก้ไขได้อย่างยั่งยืนหากละเลยมิติของความสัมพันธ์ แนวคิดความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ช่วยให้การจัดการความขัดแย้งในชุมชนมุ่งไปสู่การฟื้นฟูความไว้วางใจและความร่วมมือ ซึ่งเป็นฐานสำคัญของความเข้มแข็งของชุมชน (นันทพรพัช ไชยอัครพงศ์ และคณะ, 2568)

อีกประการหนึ่งที่สำคัญ คือ ความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมของชุมชน ในกระบวนการจัดการความขัดแย้ง ชุมชนไม่ได้ถูกมองว่าเป็นเพียงผู้รับผลของความขัดแย้งหรือผู้สังเกตการณ์ หากแต่เป็นผู้มีบทบาทในการสนับสนุน การกำหนดบรรทัดฐาน และการสร้างสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการฟื้นฟูความสัมพันธ์ การมีส่วนร่วมของชุมชนช่วยเสริมสร้างความเป็นเจ้าของกระบวนการและลดการพึ่งพากลไกจากภายนอก ซึ่งมีนัยสำคัญต่อความยั่งยืนของการจัดการความขัดแย้งในระยะยาว อย่างไรก็ตาม การนำแนวคิดความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ไปใช้ในทางปฏิบัติก็มีความท้าทายที่ควรพิจารณา เช่น ความไม่สมดุลของอำนาจระหว่างผู้เกี่ยวข้อง ความพร้อมของชุมชนในการมีส่วนร่วม และความเข้าใจต่อหลักการของแนวคิดดังกล่าว หากขาดการออกแบบกระบวนการที่เหมาะสม ความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์อาจถูกลดทอนให้เพียงพิธีกรรมเชิงสัญลักษณ์ โดยไม่สามารถสร้างการเปลี่ยนแปลงเชิงความสัมพันธ์ได้อย่างแท้จริง การพิจารณานัยเชิงโครงสร้างและบริบทจึงเป็นองค์ประกอบสำคัญในการประยุกต์ใช้แนวคิดนี้ในชุมชน (นิธิตา สิริพงษ์ทักษิณ, 2561)

โดยสรุป ความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์เป็นกรอบแนวคิดที่ช่วยขยายความเข้าใจต่อความหมายของความยุติธรรมจากการตัดสินและลงโทษ ไปสู่การฟื้นฟู เยียวยา และการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ แนวคิดดังกล่าวมีความเหมาะสมอย่างยิ่งต่อการจัดการความขัดแย้งในชุมชน ซึ่งต้องการแนวทางที่คำนึงถึงทั้งปัญหาเชิงเนื้อหาและความสัมพันธ์ในระยะยาว กรอบความคิดนี้จึงเป็นฐานสำคัญในการสังเคราะห์แนวคิดการจัดการความขัดแย้งผ่านการไกล่เกลี่ยในบริบทของชุมชนต่อไป

แนวคิดสังคมแห่งความสุข

สังคมแห่งความสุข หมายถึง สังคมที่สมาชิกสามารถดำรงชีวิตร่วมกันได้อย่างมีคุณภาพ ภายใต้สภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อความมั่นคงทางกายและจิตใจ มีความรู้สึกเป็นส่วนหนึ่งของสังคม และสามารถเข้าถึงทรัพยากร โอกาส และโครงสร้างทางสังคมอย่างเป็นธรรม แนวคิดดังกล่าวมิได้มองความสุขเป็นเพียงความพึงพอใจส่วนบุคคล หากแต่ให้ความสำคัญกับบริบททางสังคม ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล และระบบสนับสนุนที่ช่วยให้สมาชิกในสังคมสามารถพัฒนาศักยภาพและดำรงชีวิตอย่างมีศักดิ์ศรี ความสุขในระดับสังคมจึงเป็นผลลัพธ์ของการทำงานร่วมกันระหว่างบุคคล ชุมชน และโครงสร้างทางสังคมที่เอื้อต่อการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ โดยสังคมแห่งความสุขสามารถอธิบายได้ผ่านองค์ประกอบหลักที่เชื่อมโยงกัน ดังนี้ (กิตติพงษ์ สุวรรณวงศ์ และคณะ, 2566)

1. คุณภาพชีวิตที่ดีในมิติเศรษฐกิจ สังคม และจิตใจ การที่สมาชิกในสังคมต้องสามารถดำรงชีวิตได้อย่างมั่นคง มีรายได้หรือทรัพยากรเพียงพอต่อการดำรงชีพ ได้รับบริการพื้นฐานทางสังคมอย่างเหมาะสม และมีสุขภาวะทางจิตใจที่ดี คุณภาพชีวิตในมิติเหล่านี้เป็นฐานสำคัญที่ทำให้บุคคลสามารถใช้ชีวิตได้อย่างมีศักดิ์ศรีและลดความเปราะบางทางสังคม

2. ความสัมพันธ์ทางสังคมที่เกื้อกูลและไว้วางใจซึ่งกันและกัน ความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างบุคคลและกลุ่มในสังคมช่วยลดความรู้สึกโดดเดี่ยว ความหวาดระแวง และความตึงเครียด เมื่อสมาชิกในสังคมมีความไว้วางใจและพร้อมให้ความช่วยเหลือซึ่งกันและกัน จะนำไปสู่ความร่วมมือ ความสามัคคี และความเป็นปึกแผ่นของชุมชน

3. ความรู้สึกมั่นคงและปลอดภัยในสังคม สังคมแห่งความสุขต้องสร้างความรู้สึกลดภัยทั้งในชีวิต ทรัพย์สิน และความสัมพันธ์ทางสังคม ความมั่นคงดังกล่าวช่วยให้สมาชิกสามารถดำเนินชีวิตและมีปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่นได้โดยไม่อยู่ภายใต้ความหวาดกลัวหรือความไม่แน่นอน

4. ระบบการบริหารจัดการและสถาบันทางสังคมที่มีประสิทธิภาพและโปร่งใส การทำงานขององค์กรหรือสถาบันทางสังคมที่มีประสิทธิภาพ เป็นธรรม และตอบสนองต่อความต้องการของประชาชน มีบทบาทสำคัญในการสร้างความเชื่อมั่นให้กับสังคม ระบบดังกล่าวช่วยลดความขัดแย้งเชิงโครงสร้าง และเสริมสร้างความรู้สึกว่าประชาชนได้รับการดูแลและได้รับความเป็นธรรมอย่างเหมาะสม

แนวคิดสังคมแห่งความสุขตั้งอยู่บนฐานของโครงสร้างทางสังคมที่เป็นธรรมและความสัมพันธ์ทางสังคมที่เกื้อกูลกัน โดยมองว่าความสุขในระดับสังคมมิได้เป็นเพียงความพึงพอใจส่วนบุคคล หากแต่เป็นผลสะท้อนของระบบสังคมที่เอื้อให้สมาชิกสามารถดำรงชีวิตอย่างมีศักดิ์ศรี ได้รับความเป็นธรรม และมีคุณภาพชีวิตที่ดีอย่างทั่วถึง ความสุขของสังคมจึงสัมพันธ์โดยตรงกับการจัดสรรความยุติธรรม การลดความเหลื่อมล้ำ และการสร้างกลไกทางสังคมที่เปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการกำหนดทิศทางการพัฒนา ในมิติของความยุติธรรม ระบบที่เปิดโอกาสให้ประชาชนเข้าถึงได้อย่างเสมอภาค โปร่งใส และเคารพศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ มีส่วนสำคัญต่อการเสริมสร้างความเชื่อมั่นในสถาบันทางสังคม เมื่อประชาชนรับรู้ว่าการบริหารยุติธรรมมีความเป็นธรรมและรับฟังเสียงของผู้เกี่ยวข้อง ย่อมช่วยลดความคับข้องใจและความรู้สึกไม่เป็นธรรม ซึ่งเป็นปัจจัยที่บั่นทอนความสุขในระดับสังคมในขณะเดียวกัน ความสัมพันธ์ทางสังคมที่ตั้งอยู่บนความไว้วางใจ ความเอื้ออาทร และการสื่อสารอย่างเปิดเผย เป็นเงื่อนไขสำคัญที่ทำให้กลไกความยุติธรรมสามารถดำเนินไปได้อย่างมีประสิทธิภาพ เพราะความสัมพันธ์ที่ดีช่วยลดความตึงเครียดจากความขัดแย้ง และส่งเสริมการแก้ไขปัญหาโดยคำนึงถึงผลกระทบต่อส่วนรวม นอกจากนี้คุณภาพชีวิตของประชาชนยังเป็นองค์ประกอบสำคัญของสังคมแห่งความสุข โดยสะท้อนผ่านความมั่นคงทางเศรษฐกิจ ความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน การเข้าถึงบริการสาธารณะ และโอกาสในการพัฒนาตนเอง เมื่อสังคมสามารถเชื่อมโยงความยุติธรรม ความสัมพันธ์ทางสังคม และคุณภาพชีวิตเข้าด้วยกันอย่างเป็นระบบ จะช่วยสร้างสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ ลดความขัดแย้งเชิงโครงสร้าง และเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนในระยะยาว อันเป็นรากฐานสำคัญของการพัฒนาสังคมแห่งความสุขอย่างยั่งยืน (พระเมธี ผิวขาว, 2566)

แนวคิดสังคมแห่งความสุขมีความเชื่อมโยงอย่างใกล้ชิดกับแนวคิดความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์และการจัดการความขัดแย้ง เนื่องจากความสุขในระดับสังคมมิได้เกิดจากความสงบปราศจากปัญหา หากแต่เกิดจากความสามารถของสังคมในการจัดการความขัดแย้งอย่างเป็นธรรมและสร้างสรรค์ ความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ทำหน้าที่เป็นกรอบแนวคิดที่เปลี่ยนการจัดการความขัดแย้งจากการมุ่งตัดสินความผิดไปสู่การฟื้นฟูความสัมพันธ์ การเยียวยาผลกระทบ และการสร้างความรับผิดชอบร่วมกันของผู้เกี่ยวข้อง ขณะที่การจัดการความขัดแย้งผ่านกระบวนการมีส่วนร่วมและการไกล่เกลี่ยเป็นกลไกเชิงปฏิบัติที่นำหลักการของความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ไปสู่การดำเนินการจริง

เมื่อความขัดแย้งได้รับการจัดการในลักษณะที่เคารพศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ เปิดพื้นที่ให้เกิดการสื่อสาร และเสริมสร้างความไว้วางใจ จะช่วยลดความตึงเครียดทางสังคม เสริมสร้างความสัมพันธ์ที่เกื้อกูล และยกระดับคุณภาพชีวิตของประชาชน กระบวนการดังกล่าวจึงเป็นรากฐานสำคัญของการพัฒนาสังคมแห่งความสุขที่ตั้งอยู่บนความยุติธรรม ความสัมพันธ์ที่ดี และความสามารถในการอยู่ร่วมกันอย่างสันติในระยะยาว

การสังเคราะห์การจัดการความขัดแย้งในชุมชนด้วยการไกล่เกลี่ยภายใต้กรอบความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์

จากการทบทวนแนวคิดเกี่ยวกับความขัดแย้งในชุมชน การจัดการความขัดแย้ง การไกล่เกลี่ยข้อพิพาท และแนวคิดความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ สามารถสังเคราะห์เป็นกรอบแนวคิดเชิงบูรณาการสำหรับอธิบายการจัดการความขัดแย้งในชุมชนได้อย่างเป็นระบบ แนวคิดดังกล่าวตั้งอยู่บนสมมติฐานสำคัญว่า ความขัดแย้งมิได้เป็นเพียงสถานการณ์ที่ต้องถูกควบคุมหรือยุติเท่านั้น แต่เป็นกระบวนการทางสังคมที่สะท้อนความสัมพันธ์ ความแตกต่าง และโครงสร้างการอยู่ร่วมกันของสมาชิกในชุมชน ดังนั้น การจัดการความขัดแย้งจึงควรมุ่งทั้งการแก้ไขข้อพิพาทเนื้อหาและการฟื้นฟูความสัมพันธ์ของผู้เกี่ยวข้องควบคู่กันไป ภายใต้กรอบแนวคิดดังกล่าว การไกล่เกลี่ยข้อพิพาทมีบทบาทสำคัญในฐานะกลไกที่ช่วยขยายความหมายของการจัดการความขัดแย้งจากการแสวงหาข้อยุติในเชิงรูปธรรมไปสู่การสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมที่เปิดโอกาสให้ผู้เกี่ยวข้องได้สื่อสาร รับฟัง และทำความเข้าใจมุมมองของกันและกัน กระบวนการดังกล่าวช่วยลดอคติ ความตึงเครียด และเปิดพื้นที่สำหรับการสร้างความไว้วางใจใหม่ระหว่างคู่กรณี การไกล่เกลี่ยจึงไม่ได้เป็นเพียงเครื่องมือเชิงเทคนิคในการยุติข้อพิพาท แต่เป็นกระบวนการทางสังคมที่ส่งเสริมการเรียนรู้ร่วมกันและการฟื้นฟูความสัมพันธ์ในระดับชุมชน

แนวคิดความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ทำหน้าที่เป็นกรอบคุณค่าที่กำหนดทิศทางของการจัดการความขัดแย้ง โดยเน้นการเยียวยาความเสียหาย การสร้างความรับผิดชอบร่วมกัน และการฟื้นฟูความสัมพันธ์ของผู้เกี่ยวข้อง ขณะที่การไกล่เกลี่ยทำหน้าที่เป็นกลไกในการนำคุณค่าดังกล่าวไปสู่การปฏิบัติในสถานการณ์ความขัดแย้งจริง การบูรณาการทั้งสองแนวคิดจึงช่วยให้การจัดการความขัดแย้งในชุมชนมีความสมดุลระหว่างมิติของคุณค่าและมิติของกระบวนการ โดยบทบาทของผู้เกี่ยวข้องในกระบวนการจัดการความขัดแย้งได้รับการปรับเปลี่ยนจากการมองคู่กรณีในฐานะฝ่ายตรงข้าม ไปสู่การมองว่าเป็นผู้มีศักยภาพในการร่วมกันกำหนดทางออกของปัญหา คู่กรณีไม่ได้เป็นเพียงผู้ก่อปัญหาหรือผู้เสียหาย แต่เป็นผู้มีบทบาทสำคัญในการฟื้นฟูความสัมพันธ์และกำหนดแนวทางการอยู่ร่วมกันในอนาคต ขณะเดียวกัน ผู้ไกล่เกลี่ยทำหน้าที่เป็นผู้สนับสนุนกระบวนการ โดยสร้างสภาพแวดล้อมที่ปลอดภัย เปิดโอกาสให้เกิดการสื่อสารอย่างสร้างสรรค์ และช่วยเชื่อมโยงมุมมองที่แตกต่างโดยไม่แทรกแซงการตัดสินใจของคู่กรณี นอกจากนี้ ชุมชนยังมีบทบาทสำคัญในฐานะทั้งบริบทและผู้มีส่วนได้ส่วนเสียของความขัดแย้ง การมีส่วนร่วมของชุมชนช่วยเพิ่มความชอบธรรมของกระบวนการไกล่เกลี่ย และสนับสนุนการยอมรับผลลัพธ์ของการจัดการความขัดแย้งในระยะยาว ชุมชนจึงมิได้เป็นเพียงฉากหลังของกระบวนการ หากแต่เป็นองค์ประกอบสำคัญที่เอื้อต่อการสร้างบรรทัดฐานทางสังคมร่วมกัน และการฟื้นฟูความสัมพันธ์ของสมาชิกในชุมชน

การจัดการความขัดแย้งด้วยการไกล่เกลี่ยภายใต้กรอบความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ยังช่วยปรับเปลี่ยนมุมมองต่อความขัดแย้ง จากการมองว่าเป็นความขัดแย้งระหว่างฝ่ายตรงข้าม ไปสู่การมองว่าเป็นปัญหาาร่วมของชุมชนที่ต้องอาศัยความร่วมมือในการแก้ไข การเปลี่ยนกรอบการมองดังกล่าวช่วยลดความตึงเครียดทางอารมณ์ เปิดพื้นที่สำหรับการสร้างความเข้าใจร่วม และส่งเสริมการฟื้นฟูความไว้วางใจ ซึ่งเป็นเงื่อนไขสำคัญของการอยู่ร่วมกันอย่างยั่งยืนในชุมชน อย่างไรก็ตาม การนำแนวคิดดังกล่าวไปใช้ในทางปฏิบัติจำเป็นต้องคำนึงถึงบริบททางสังคม วัฒนธรรม และโครงสร้างอำนาจของแต่ละชุมชน เนื่องจากความขัดแย้งในแต่ละพื้นที่มีลักษณะเฉพาะ การใช้การไกล่เกลี่ยภายใต้กรอบความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์จึงต้องอาศัยความยืดหยุ่น การปรับใช้ตามบริบท และการมีส่วนร่วมของชุมชนในการออกแบบกระบวนการจัดการความขัดแย้งที่เหมาะสม แนวคิดดังกล่าวสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการพัฒนาการจัดการข้อพิพาทในระดับท้องถิ่น โดยเฉพาะบทบาทขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ผู้นำชุมชน และเครือข่ายภาคประชาชน การสนับสนุนการพัฒนาศักยภาพของผู้ไกล่เกลี่ยในชุมชนอย่างต่อเนื่อง รวมถึงการสร้างพื้นที่การสื่อสารอย่างสร้างสรรค์ในชุมชน จะช่วยเสริมสร้างศักยภาพของชุมชนในการจัดการความขัดแย้งด้วยตนเอง และลดการพึ่งพากลไกทางกฎหมายในระยะยาว โดยสรุป การจัดการความขัดแย้งในชุมชนด้วยการไกล่เกลี่ยภายใต้กรอบความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์เป็นแนวทางที่ให้ความสำคัญกับทั้งคุณค่า กระบวนการ และบริบททางสังคม แนวคิดดังกล่าวช่วยยกระดับการจัดการความขัดแย้งจากการแก้ไขข้อพิพาทเฉพาะหน้า ไปสู่การฟื้นฟูความสัมพันธ์ การสร้างความรับผิดชอบร่วมกัน และการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนในระยะยาว

สรุป

บทความนี้มุ่งวิเคราะห์และสังเคราะห์แนวคิดเกี่ยวกับการจัดการความขัดแย้งในชุมชนผ่านกระบวนการไกล่เกลี่ยภายใต้กรอบความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ โดยตั้งอยู่บนแนวคิดที่ว่าความขัดแย้งมิใช่เพียงปัญหาที่ต้องยุติ แต่เป็นกระบวนการทางสังคมที่สะท้อนความสัมพันธ์ ความแตกต่าง และพลวัตของการอยู่ร่วมกันของสมาชิกในชุมชน ดังนั้น การจัดการความขัดแย้งที่เหมาะสมจึงควรมุ่งทั้งการแก้ไขข้อพิพาทและการฟื้นฟูความสัมพันธ์ของผู้เกี่ยวข้องในระยะยาว เมื่อเปรียบเทียบกับกระบวนการยุติธรรมเชิงจารีตที่เน้นการตัดสินชี้ขาดตามกฎหมาย แนวทางความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ให้ความสำคัญกับการสื่อสาร การมีส่วนร่วม และการเยียวยาความสัมพันธ์ของผู้เกี่ยวข้อง ซึ่งสอดคล้องกับบริบทของชุมชนที่สมาชิกต้องดำรงความสัมพันธ์ร่วมกันอย่างต่อเนื่อง ผลการสังเคราะห์แนวคิดที่เกี่ยวข้องชี้ให้เห็นว่า การไกล่เกลี่ยเชิงสมานฉันท์เป็นกลไกสำคัญที่ช่วยเปิดพื้นที่ให้เกิดการสื่อสารอย่างสร้างสรรค์ ส่งเสริมความรับผิดชอบร่วมกัน และนำไปสู่การฟื้นฟูความไว้วางใจของสมาชิกในชุมชน นอกจากนี้ การบูรณาการแนวคิดด้านความขัดแย้ง การไกล่เกลี่ย และความยุติธรรมไว้ในกรอบวิเคราะห์เดียว ช่วยให้สามารถอธิบายกระบวนการจัดการความขัดแย้งในชุมชนได้อย่างครอบคลุมมากขึ้น ทั้งในมิติของคุณค่า กระบวนการ และบริบททางสังคม อย่างไรก็ตาม การนำกระบวนการไกล่เกลี่ยเชิงสมานฉันท์ไปใช้จำเป็นต้องคำนึงถึงบริบททางสังคม วัฒนธรรม และโครงสร้างอำนาจของแต่ละพื้นที่ พร้อมทั้งเปิดโอกาสให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการกำหนดรูปแบบการจัดการความขัดแย้งที่เหมาะสมกับตนเอง ดังนั้น การไกล่เกลี่ยภายใต้กรอบความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์เป็นแนวทางสำคัญที่ช่วยส่งเสริมการจัดการความขัดแย้งในชุมชนอย่างสันติ เสริมสร้างความเข้มแข็งของความสัมพันธ์ทางสังคม และสามารถใช้เป็นฐานในการพัฒนางานวิจัยและนโยบายด้านการจัดการความขัดแย้งในระดับชุมชนอย่างยั่งยืน

เอกสารอ้างอิง

- กอบกุล วิศิษฐ์สรศักดิ์. (2560). การจัดการความขัดแย้งในงานพัฒนาชุมชน. *Veridian E-Journal, Silpakorn University*, 10(3), 1687-1700.
- กิตติพงศ์ สุวรรณวงศ์ และคณะ. (2566). ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อการเสริมสร้างความสุขแท้ตามแนวมนุษยนิยมในสังคมปัจจุบัน. *วารสารวิจัยธรรมศึกษา*, 6(1), 315-326.
- เกรียงศักดิ์ เตียเจริญวรรณ และพิพัฒน์ วิถี. (2565). การศึกษาประสิทธิภาพการจัดการความขัดแย้งเชิงสมานฉันท์ด้วยการไกล่เกลี่ยของสำนักงานเทศบาลตำบลเมืองที่ อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์. *วารสารพุทธศาสตร์ศึกษา*, 13(1), 107-123.
- คมสันต์ กำประทุม และกฤษฎวรรณ โล่วชิรินทร์. (2564). ปัจจัยที่มีผลต่อความสำเร็จของการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท: กรณีศึกษา ศูนย์ยุติธรรมชุมชน ตำบลนาดี อำเภอเวียงตาล จังหวัดกาฬสินธุ์. *วารสารวิชาการธรรมทรศน์*, 21(3), 127-135.
- นงลักษณ์ ยอดมงคล และคณะ. (2565). ยุติธรรมชุมชน: เปลี่ยนความขัดแย้งสู่การสร้างชุมชนเข้มแข็ง. *วารสารรามคำแหง ฉบับนิติศาสตร์*, 11(2), 175-203.
- นันทร์พัช ไชยอัครพงศ์ และคณะ. (2568). การยกระดับการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทด้วยยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ที่สอดคล้องกับมาตรฐานสากล: การฝึกรอบรมและติดตามประเมินผล. *วารสารวิชาการอาชีวศึกษาและนิติวิทยาศาสตร์*, 11(2), 116-132.
- นิธิตา สิริพงศ์ทักษิณ. (2561). ยุติธรรมเชิงสมานฉันท์: การจัดการความขัดแย้งเพื่อสร้างความยุติธรรมของชุมชน พรุควนเคิ่ง จังหวัดนครศรีธรรมราช. *วารสารวิจัยและพัฒนาชุมชน (ด้านมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์)*, 11(1), 167-176.
- พระเมธี ผิวขาว. (2566). แนวคิดการสร้างองค์กรแห่งความสุข. *วารสารธรรมสาส์น*, 2(2), 60-74.
- พีระยุทธ ศิลพรหม. (2566). การบริหารการจัดการความขัดแย้งของผู้นำชุมชนในเขตพื้นที่จังหวัดบึงกาฬ. *วารสารสิทธิธรรม*, 1(1), 47-58.
- สมภพ ระงับทุกข์ และสุกิจ ชัยมุสิก. (2567). การบริหารจัดการความขัดแย้งในชุมชน: กรณีศึกษาชุมชนหลากหลายวัฒนธรรม. *วารสารกวีานพะเยา*, 1(5), 64-72.
- อุสมาน หวังสนิ และคณะ. (2565). แนวทางการจัดการความขัดแย้งของชุมชน: บทเรียนจากกรณีการทำเหมืองหิน เขาควหา อำเภอรัตนบุรี จังหวัดสงขลา. *วารสารการพัฒนาชุมชนและคุณภาพชีวิต*, 10(1), 83-93.
- Deutsch, M. et al. (2011). *The Handbook of Conflict Resolution: Theory and practice*. (2nd ed.). San Francisco: Jossey-Bass.
- Fisher, R. et al. (2011). *Getting to YES: Negotiating an agreement without giving in*. (3rd ed.). New York: Penguin Books.
- Lederach, J. P. (2003). *The Little Book of Conflict Transformation*. Intercourse: Good Books.
- Moore, C. W. (2014). *The Mediation process : practical strategies for resolving conflict*. San Francisco: Jossey-Bass.

- Rahim, M. A. (2002). TOWARD A THEORY OF MANAGING ORGANIZATIONAL CONFLICT. *The International Journal of Conflict Management*, 13(3), 206-235.
- Rosenberg, M. B. (2015). *Nonviolent COMMUNICATION: A language of life*. (2rd ed.). Encinitas: Puddle Dancer Press.
- Thomas, K. W. & Kilmann, R. H. (1976). *Thomas-Kilmann conflict MODE instrument*. New York: Xicom Inc.